

Гоблик Володимир Васильович

д.е.н., доцент, професор кафедри менеджменту та управління економічними процесами Мукачівського державного університету (м. Мукачево, Україна)

Гоблик Владимир Васильевич

д.э.н., доцент, профессор кафедры менеджмента и управления экономическими процессами Мукачевского государственного университета (г. Мукачево, Украина)

Goblyk Volodymyr Vasylovych

PhD, Associate Professor of the Department management and economic management Mukachevo State University (Mukachevo, Ukraine)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ НАВЧАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ УЧЕБНОГО ОБЩЕНИЯ

CONCEPTUAL FRAMEWORK OF TRAINING COMMUNICATION

Анотація. У дослідженні здійснено аналітичний огляд джерел, присвячених навчальному спілкуванню. Виокремлено: концептуальні засади психології навчального спілкування між учнем і вчителем; особливі вимоги до вчителя; профіль педагогічних здібностей до навчального спілкування.

Ключові слова: Спілкування, навчальне спілкування, концептуальні засади спілкування у навчанні, суб'єкт – предмет – суб'єкт відносини у навчальному спілкуванні, профіль здібностей.

Аннотация. В исследовании осуществлен аналитический обзор источников, посвященных учебном общении. Выделены: концептуальные основы психологии учебного общения между учеником и учителем; особые требования к учителю; профиль педагогических способностей к учебному общению.

Ключевые слова: Общение, учебное общение, концептуальные основы общения в обучении, субъект – предмет – субъект отношения в учебном общении, профиль способностей.

Summary. Analytical review of sources on educational communication has been conducted in the study. Conceptual bases of educational psychology of communication between students and teachers; specific requirements for teachers; profile of academic teaching abilities to communicate have been determined.

Keywords: communication, educational communication, conceptual foundations of communication in education, subject – object – subject relations in teaching communication, skills profile.

Актуальною проблемою педагогічної психології, як неодноразово відзначалося в науковій літературі, є вивчення спілкування у процесі навчання. Проблема спілкування досліджувалася прихильниками різних напрямків (семіотичному, соціолінгвістичному, герменевтичному, та ін.). Про те, в жодному підході навчальне спілкування не було предметом спеціального дослідження, отже, є недостатньо теоретично об-

ґрунтованим та практично дослідженим [1, 2, 3, 5, 6 та ін.]. Актуальність проблеми ще й в тому, що навчальне спілкування не стало частиною професійної підготовки майбутніх вчителів.

Таким чином, *об'єкт дослідження:* психологія навчального спілкування. *Предмет дослідження:* характеристики й закономірності навчального спілкування та засади його вдосконалення.

Мета дослідження — спираючись на загальні методологічні принципи, узагальнити і проаналізувати соціальні процеси і явища комунікації (спілкування) та розробити концептуальні засади психології навчального спілкування між учнем і вчителем.

Навчальне спілкування — різновид спілкування, у якому реалізуються здібності вчителя і учня до взаємин і яке має на меті актуалізацію відношень, а саме: перетворення потенційного в учневі та вчителеві на дійсність — творчі здібності учня та майстерність вчителя. Навчальне спілкування — це двобічний процес, у якому здійснюється не лише передача учневі знань, а й розвиваються у нього прагнення і вміння самостійно, без вчителя набувати нових знань, досвіду. Воно є продуктом розвитку міжособових зв'язків у системі суб'єкт — предмет — суб'єкт [5, с. 50].

Навчальне спілкування ставить особливі вимоги до вчителя, як організатора навчальної взаємодії, а саме він повинен:

1) чітко визначати адекватне смислове навантаження змісту навчального предмету, відповідно до цього вибудовувати методичну тактику повідомлень. Це є предметом вивчення інформаційної концепції спілкування (У. Р. Ешбі, Ю. А. Шерковін та ін.);

2) знати послідовність, особливості та сам процес утворення сукупності навчальних понять для методичної організації повідомлення змісту учням. Це предмет вивчення тезаурусно-цільовій концепції (Б. Ф. Поршнев, У. Р. Рейтман та ін.);

3) вміти методично організувати процеси пояснення, закріплення та повторення змісту предмета. Це можливо за умови врахування законів одержання, зберігання, передавання й перетворення інформації у складних системах — кібернетична концепція (Н. Вінер, Ф. В. Лазарев, К. Шенон та ін.);

4) розуміти значущість і відповідно формувати настановлення учнів, щодо сприйняття навчального змісту. Роль настановлень і позицій сторін, що спілкуються вивчає асимілятивно-контрастна концепція спілкування (Ю. М. Лотман та ін.);

5) використовувати співвідношення смислових складників і продуктів спілкування. Це предмет дослідження — теорії особистісного смислу (Б. С. Братуся, О. М. Леонтьєва, Д. О. Леонтьєва та ін.);

6) знаходити єдину стратегію взаємодії, сприйняття і розуміння самого учня. Такий обмін інформацією вивчає концепція функціональної структури спілкування (Е. Берн, В. М. Куніцина та ін.).

Таким чином, оптимальна організація навчального спілкування може бути досягнута за умови врахування принципів: особистісно-смислових, асимілятивно-контрастних, інформаційних, тезаурусно-цільових, кібернетичних.

Аналіз наукових тенденцій вивчення проблеми спілкування дозволив дійти висновку про недостатній рівень розробки саме теорії навчального спілкування, яка передбачає відмову від лінійної «суб'єкт-об'єктної» або «суб'єкт-суб'єктної» схеми процесу спілкування і звернення натомість до «суб'єкт-предмет-суб'єктної», за якої:

— одержувач інформації є активним суб'єктом, який впливає на породження і передачу інформації (а не як пасивний елемент комунікативного процесу);

— поняття «продукт» і «продуктивність» мають різний сенс: перше — відповідає об'єктивній властивості будь-якої взаємодії (у тому числі і механічної), а друге — постає соціальною характеристикою.

Встановлено, що функціональну структуру навчального спілкування складають процеси і продукти: відображення, розуміння, доведення, за допомогою яких процеси обміну інформацією у системі суб'єкт — предмет — суб'єкт стимулюють виникнення в учня нових думок, образів і почуттів, розвиток творчості.

Для діагностики навчальних здатностей учителів у роботі використано метод взаємного оцінювання — отримання узагальнених характеристик. Складання незалежних характеристик завершувалося створенням «профілю навчальних здібностей вчителя». Останні склали основу компетентності вчителя в системі «суб'єкт — предмет — суб'єктних» взаємин з учнями. У складі вказаного профілю виокремлювалися такі здібності: *дидактичні* — здатність викладати учням матеріал доступно, ясно, просто і зрозуміло, викликати інтерес до нього, збуджувати в них активну самостійну думку, використовувати інноваційні методи навчання; *мовленнєві* — уміння образно виражати свої думки; *перцептивні* — здатність проникати в психологію учня, навчальна спостережливість; *експресивні* — здатність ясно і чітко виражати думки і почуття за допомогою мови, міміки і пантоміміки; науково-дослідницькі; *організаторські* — здатність організувати процес навчання і виховання; *комунікативні* — здатність встановлювати правильні взаємостосунки з учнями, врівноваженість і постійність; *конструктивні* — здатності у відповідній галузі знань, здатність проектувати активність учнів; *почуттєві* — любов до дітей, емпатійність, витримка, наполегливість, терпіння; *дослідницькі* — спостережливість, здатність передбачати наслідки своїх дій, здатність проектувати розвиток особистості учня; *гуманістичні* — педагогічний такт, високий ступінь розподілу емпатійної уваги; *сугестивні* — здатності навіювати та допомагати народженню нових почуттів та образів; *гностичні* — знання вікових психологічних особливостей кожного учня з метою визначення індивідуальних можливостей; *синектичні* — здатність об'єднувати різні, несхожі між

собою елементи у нові цілісності; *майєвтичні* — здатність допомагати учневі народжувати власні думки.

Дослідженням навчальних здібностей було охоплено, за різною мірою повноти, 3590 осіб. Результати незалежної експертної оцінки навчальних здібностей вчителів середніх і старших класів свідчать, що найменш розвинутими до навчального спілкування є сугестивні та майєвтичні [5, с. 126].

Отже, підсумовуючи зазначимо. Навчальне спілкування є продуктом розвитку міжособових зв'язків у системі суб'єкт — предмет — суб'єкт, а саме: вчитель, як суб'єкт навчальної діяльності, сприяє продуктивному засвоєнню змісту предмета навчання, його розумінню, відображенню і відтворенню учнем, як суб'єктом учбової діяльності. Предмет спілкування,

завичай, — зміст навчального матеріалу, підручник. Отже, текст — посередник у спілкуванні.

Результати застосування у процесі навчального спілкування методів сугестії та майєвтики дають підстави розширити і поглибити уявлення про особливості навчального спілкування в системі його суб'єкт–предмет–суб'єктних координат.

Доцільно включити у програми вузівської підготовки вчителів матеріали, що доповнюють уявлення про чинники підготовки майбутніх спеціалістів до навчального спілкування, психологічну готовність студента до реалізації свого комунікативного потенціалу в практичній навчальній діяльності, мотивацію спілкування і практичного оволодіння цими здібностями.

Література

1. Баженова Л. В. Мотивация профессионального самосовершенствования учителя (Программа личностно-ориентированного тренинга) / Практична психологія та соціальна робота № 1. — 2002. — С. 36–39.
2. Кривоконь Н. І. Соціально-психологічні аспекти формування професійної самосвідомості фахівців / Проблеми загальної та педагогічної психології, т. II, ч. 5. — 2003. — С. 188–190.
3. Траверсе Т. М. Професіоналізація особистості майбутнього фахівця в галузі педагогічної діяльності / Проблеми загальної та педагогічної психології, т. V, ч. 7. — 2003. — С. 289–294.
4. Черный Е. В. Инициирование профессиональной рефлексии у педагогов / Практична психологія та соціальна робота № 3. — 2002. — С. 1–4.
5. Щербан Т. Д. Психологія навчального спілкування: Монографія. — К.: Міленіум, 2004. — 346 с.
6. Щербан Т. Д., Гоблик В. В. Деякі психологічні особливості підготовки успішного фахівця / Збірник наукових праць Камянець-Подільського національного університету Ім. І. Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за наук. Ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. — Вип. 31. — Камянець_подільський: Аксіома, 2016. — С. 569–583.